

מאזן הכוחות בסיום המלחמה

גם אם ניתן לתרץ את החלטתו של סאדאת לפרוץ מזרחה לעבר המעברים בשיקולי-העל של הזירה המדינית אסטרטגית, ברור שהמהלך הזה וניצול אפשרויותיו על ידי ישראל חרצו את גורלה הצבאי של המלחמה. הפריצה הישראלית מערבה, האיום על העורף האסטרטגי של הצבא המצרי, הפגיעה הקרקעית במערך ההגנה האווירית, שאפשרה השתתפות מסיבית של חיל האוויר במערכה והשלמת כיתורה של הארמיה השלישית אחרי הפסקת האש, פתחו את הדרך להבסת הכוחות המזוינים של מצרים בביתה פנימה. שאזלי תיאר את המצב הצבאי שנוצר:

מצבנו הצבאי ב־24 באוקטובר היה בשפל המדרגה. הארמיה השלישית – שתי דיביזיות מתוגברות, כ־45,000 חיילים ו־250 טנקים – הייתה מנותקת לחלוטין. נותר ברשותה מלאי מזון ומים לארבעה ימים בלבד. היא נשלטה על-ידי שריון אויב, שתפס עמדות על סוללות העפר שלנו בגדה המערבית. בהיותה מחוץ לטווח של שרידי מערך הסאם שלנו, היא שימשה טרף קל לתקיפות אוויר של האויב. לא היה בכוחה לפרוץ לה דרך מערבה: שכן מרבית ציוד הצליחה שלה כבר הושמד בתקיפות האוויר הישראליות. עליונות חיל האוויר והשריון הישראלי מנעה גם כל אפשרות לחלץ אותה מבחוץ. ולאחר שהאויב החל בכתישה אווירית שיטתית, ספגה הארמיה השלישית עד מהרה 600 נפגעים שנזקקו לפינוי. המצב היה כלאחר ייאוש.

בתום הקרבות בחנו המצרים את האפשרות לחלץ את הארמיה השלישית. האלוף שמונה לכדוק את הדבר קבע כי אינו סבור שניתן לפרוץ אליה והוסיף "אם הדיביזיה שלנו תושמד, תהיה הדרך לקהיר פרוצה לרווחה". שאזלי העיר שהארמיה זקוקה ליותר מ־150 טון

אספקה ביום כדי להישאר בחיים, וקבע גם הוא כי ניסיון פריצה יוריד לטמיון ללא תכלית את העתודה היחידה של מצרים ויאפשר לצה"ל "לצבור למעשה ללא כל התנגדות לעבר קהיר". אחר כך סיכם: "איש לא כפר עוד בכך שגורלה של הארמיה השלישית נתון בידי הישראלים והדיפלומטיה האמריקנית". הוא סיפר כי למרות סיכומים על העברת אספקה החזיקה ישראל את הארמיה על סף התמוטטות, ואפשרה אספקה רק לאחר שסחטה ממצרים חילופי שבויים, שחרור מרגלים ומעבר מכלית ישראלית במצרי באב אל מנדב.⁸⁰

את תיאור מצבה הצבאי של מצרים בסוף המלחמה ראוי לבסס על דיווחיו של שאזלי, למרות האינטרס שלו להחמיר בתיאור התבוסה הצבאית בשל השגיאות בניהול המלחמה, שאותן ניסה, לפי כל הדיווחים, למנוע. מקורות בכירים אחרים – סאדאת עצמו וגמסי – היו חייבים להציג תמונה מעוותת בעליל כדי לקדם את עניינם בזירה הערבית. סאדאת היה צריך להסביר מדוע היה חייב להפסיק את המלחמה לפני שעליונותה הצבאית של ישראל תביא לתבוסת צבאו ולמיטוט המהלך האסטרטגי שלו. הוא היה זקוק לתירוץ שיכול להתקבל דעת הקהל המצרית והערבית, כיוון שהודאה ביכולתה של ישראל להכריע את כוחותיו המזוינים הייתה מסכלת את האסטרטגיה שלו מעיקרה. גמסי ניסה להגן על כבודו של הצבא המצרי כדי לשמר בתודעת הערכים את ההישג התודעתי של הצלחותיו הצבאיות בראשית המלחמה, מבלי לחשוף את מגבלותיו המבניות במבחן הכוח העליון בסופה.

היועץ אסמאעיל תיאר את המשמעות המדינית של חוסר האונים הצבאי והפוליטי של מצרים:

בערב 22 באוקטובר היו אסמאעיליה וסואץ בהישג ידה [של ישראל]. למוחרת היום הבנתי, שעות מעטות לאחר חידוש הקרבות, שהרסן החל להישמט מבין ידינו, ושוב לא היה ביכולתנו כעת למנוע מהכוחות הישראליים לנתק או לאיים על הקשר של שתי ארמיות השדה עם הדלתה, וגם לכפות על אחת מהן

או על שתייהן להיכנע תוך כמה ימים. אבל העמידה האיתנה של שתי הערים היוותה זיק של תקווה [...] ב־25 באוקטובר חזרה בה מצרים מהדרישה לכוחות משותפים [אמריקאיים וסובייטיים] לביצוע ההחלטה, וגם הסובייטים חזרו בהם, ולא הייתה יותר שום תמיכה ביוזמה שלהם [...] היה עיד אל־פיטר עצוב. המצור על העיר והנחישות של ישראל – בתמיכת ארצות הברית – לא לסגת מעמדותיה נעשו ודאיים [...] החל מאותו יום התבררה לאשורה ההגמוניה המדינית והצבאית של ארצות הברית בסוגיית המזרח התיכון. ומכאן ולשנים הבאות תהיה ארצות הברית ההגמונית בערוץ האירועים באזור.⁸¹

סאדאת ראה לנכון לתרץ בזיכרונותיו את הצלחותיה של ישראל מעבר לתעלה בטענה שהמהלך הזה היה "כל כולו מעשה ידיה של אמריקה", בשל תצלומי אוויר ונשק חדיש שסיפקה לישראל, והסביר: "הסכמתי להפסקת אש משום שנמצאתי נתון בעימות צבאי גמור עם ארצות הברית". לדבריו, הצליחה הישראלית נועדה "למצלמות הטלוויזיה", כדי להפחיד אותו "עד שאחשוב שהם מאיימים על קהיר".⁸² סאדאת נזקק למעשיות בדבר מטוסי ענק אמריקאיים, הפורקים בשדה התעופה של אל־עריש טנקים כדי להחליף באופן שוטף את הטנקים שנפגעו בחזית הלחימה. לדבריו:

אמריקה נכנסה למלחמה ביום הרביעי כדי להציל את ישראל, לאחר הקריאה הידועה 'הצילו את ישראל'. היא השתמשה בגלוי בשדה התעופה המצרי באל־עריש, הנמצא מאחורי קווי החזית, כדי להפוך את התבוסה הישראלית לניצחון. נזכרתי באותם רגעים במה שעשתה אמריקה במלחמת העולם השנייה בחזית גרמניה, ולאחר מכן בחזית יפן.

סאדאת טען כי קיבל את הפסקת האש אחרי עשרה ימים שבהם "נלחם לבדו" עם ארצות הברית. בעוד העולם חשב שהסובייטים שלחו רכבת אווירית כדי לסייע למצרים, הרי בפועל "ברית המועצות אחזה בפגיון מאחורי גבי על מנת לנעוץ אותו בי בכל רגע, כאשר

81 אסמאעיל, הביטחון הלאומי של מצרים בעידן האתגרים, עמ' 360–362.

82 סאדאת, סיפור חיי, עמ' 219.

אאבד 85 או 90 אחוזים של הנשק שלי, כמו שאירע בשנת 1967". כך כתב במברק לנשיא אסד שבו הודיע על הסכמתו להפסקת האש:

אני יודע מהן אפשרויותיי ומהן מגבלותיי. אני בשום אופן לא אלחם באמריקה [...] אינני חושש מעימות עם ישראל, אולם מסרב אני לקיים עימות עם אמריקה. לא אוכל להרשות שהכוחות המצריים יושמדו פעם נוספת. אני מוכן לתת דין וחשבון על החלטה זו לעמי במצרים ולאומה הערבית.⁸³

תיאוריו של גמסי את פריצת ישראל למזרח התעלה בדבר שלבי הסיום של המלחמה ואת תוצאותיה אפולוגטיים ורצופי סתירות פנימיות באופן מביך. עמדתו נגד העברת כוחות (ארבע חטיבות שריון) לגדה המערבית כדי להתמודד עם הפריצה הישראלית סבירה גם עבור מי שסבור שהיא מוטעית: "אין לוותר על ההישג הצבאי הכביר שבהימצאות כוחותינו בסיני או לסכן הישג זה [...] [ההעברה] תסכן את מערך ההגנה של כוחותינו במזרח [...] [ותיצור] השפעה מורלית שלילית בעלת עוצמה על כוחותינו".⁸⁴ אפשר אפילו ברוחק להבין את טענתו כי "כאשר פסקה הלחימה בהתאם להחלטת מועצת הביטחון ב-22 לא השיגה ישראל כל מטרה מדינית או צבאית אסטרטגית", כיוון שישאל השיגה בצליחה רק הצלחה טקטית, ו"באותו שלב היו כוחות הארמיה השנייה והשלישית בעמדותיהם ממזרח לתעלה במצב טוב מבחינה טקטית". בהמשך הודה גמסי ש"בהקשר זה [של הקרבות בימים 22-24 באוקטובר] אני חייב לקבוע שלאויב, במהלך תקופה זו, הייתה עליונות צבאית והוא נטל את היוזמה", ואילו למצרים נגרמו אבדות רבות ברכוש ובנפש.

הודעה צבאית בסיכום המלחמה ב-24 בחודש השתבחה בהיעדר כוחות ישראליים בצפון התעלה, בכך שאסמאעיליה ופורט סעיד לא נכבשו ובאספקה סדירה לכוחות במזרח התעלה. אותה הודעה סיכמה את המצב בחזית הקובעת בדרום, במהלך השלמת הכיתור

83 ספרו של סאדאת בערבית החיפוש אחרי העצמיות, עמ' 347-351, המצוטט בזיכרונות אל-גמסי, עמ' 253-254. תרגום האיגרת מובא

בשלמותו בסאדאת, סיפור חיי, עמ' 254.

84 זיכרונות אל-גמסי, עמ' 251.

של הארמיה השלישית, בתיאור תמוה בדבר "מספר יחידות אויב מפוזרות ומשורגות בין כוחותינו במספר חלקים ממערב לתעלה", הנכשלות בניסיון לנתק את הדרכים המובילות לעיר סואץ. כאשר הלחימה הסתיימה סופית ב־28 בחודש, לאחר שהושלם כיתורה של הארמיה השלישית, הביא גמסי תיאורים והערכות המנותקים לגמרי מן המציאות:

כאשר פסקה הלחימה ב־28/10 היו כוחותינו בסיני כולם, הארמיה השנייה והארמיה השלישית, במצב צבאי טוב. הם החזיקו נשק, ציוד ותחמושת בכמות מספקת, באופן שהיו יכולות להילחם זמן ארוך. ממערב לתעלה כיתרו כוחותינו את הכוחות הישראליים והיו במגע עימם [...] ממערב לתעלה נכשלו ניסיונותיהם לאיים על העיר אסמאעיליה או לכבוש את העיר סואץ. אולם עלה בידם לנתק את הדרך המדברית מקהיר לסואץ, והיא נתיב האספקה הראשי לעיר סואץ ולכוחות הארמיה השלישית שהיו בסיני, ממזרח לתעלה. כוחות האויב, שהיו ממערב לתעלה, היו לישראל בבחינת הקזת דם. לא היה באפשרותה להגשים כל יעד שהוא, שכן אבודתיה גברו והלכו [...] בסופו של דבר הפכו הכוחות הישראליים שממערב לתעלה מכוח לחץ עלינו לבני ערובה, שבאמצעותם לוחצים אנו על הישראלים וכמקור להתשה של החיילים, הציוד וכלכלתה של ישראל [...] הפן האמיתי של "הפרצה" נתגלה כאשר ישראל ביקשה לעזוב את הפרצה ולסגת עם כוחותיה מזרחה הרחק מן התעלה.⁸⁵

הכרעות גורליות בסיום המלחמה – מעשה האומן של קסינג'ר

כאן המקום לחזור אל הפרספקטיבה הגלובלית, כיוון שהמהלכים הצבאיים נגזרו מלכתחילה בעיקר מהשפעתם הצפויה על המערכת הזו. שני היבטים כבר הוזכרו: האחד, הזעזוע הגלובלי שהמלחמה הייתה אמורה ליצור; השני, נכונותו של סאדאת להשתמש בשינוי

האוריינטציה כמנגנון הסיום למהלכים צבאיים שמיצו את תכליתם המדינית, או קרסו לקראת חורבן צבאו. הראשון הושג והשני עמד למבחן לקראת כיתור הארמיה השלישית והפוטנציאל ההרסני של קריסתה.

ברית המועצות אומנם איימה ב־24 באוקטובר במעורבות ישירה בחילוץ והעמידה דיוויזיות מוטסות בכוננות, אך מה שגרם לישראל לעצור את תנופת התקפתה, לאחר שהשיגה את עיקר מטרותיה, ולאפשר את האספקה לארמיה השלישית הנצורה היה השכנוע האמריקאי. הסובייטים אותתו כבר בשלב מוקדם יותר, כשבוע לאחר פרוץ המלחמה, על אפשרות של מעורבות ישירה, וארצות הברית סיכלה את השפעתו האסטרטגית של המהלך כאשר הבהירה שאם יתערבו, יעשו כך גם האמריקאים עצמם. הפעם נקרתה בפני קיסניג'ר ההזדמנות להתמודד עם הלחץ הרוסי, ובה בעת למנף אותו לצרכיו. קיסניג'ר הציג באוקטובר 1973 מלאכת מחשבת של מדינאות, שעיצבה במידה רבה לא רק את תוצאותיה של מלחמת יום הכיפורים אלא גם את דמותו של המזרח התיכון בחצי המאה שבאה בעקבותיה, וכנראה גם מעבר לזה. ההישג שייך לקיסניג'ר למרות שסאדאת העניק את נקודת המוצא ההכרחית למדיניות הזו, ניקסון נתן ליועצו גיבוי קריטי וההנהגה הסובייטית תרמה את הדוגמטיות והנוקשות; חשוב גם להדגיש שחוסנן של החברה הישראלית והנהגתה אפשר את התמדתו של המהלך הזה, וחולשתם של הגורמים הרדיקליים בעולם הערבי מנעה את סיכולו. תרומתו של קיסניג'ר הייתה ביכולתו הווירטואוזית לחבר את כל אלה למסכת מתפקדת אחת.

קיסניג'ר קיווה עם פרוץ המלחמה כי ישראל תשיג ניצחון צבאי מובהק, שישפר את עמדת המיקוח של ארצות הברית מול ברית המועצות ובת חסותה הבכירה על גדות הנילוס. אלא שכבר בימיה הראשונים של המלחמה, לנוכח האכזבה שהנחילה ישראל לעצמה ולשותפתה הבכירה ולנוכח המצוקה שנקלעה אליה, התווה קיסניג'ר את מסלול מדיניותו מחדש. לאחר שדיווח לצוות הבכיר ביותר של הממשל האמריקאי שישראל נואשת בבקשותיה לאספקה צבאית, הוא תיאר תוצאה רצויה לארצות הברית של מלחמה בלתי מוכרעת,

שתעשה גם את מצרים וגם את ישראל תלויות בתחומים חיוניים להן בסיוע אמריקאי. הדבר נועד לאפשר לארצות הברית להתבסס בצומת הקריטי של המזרח התיכון ולדחוק מן האזור את ברית המועצות. ב־9 באוקטובר אמר קיסינג'ר לצוות הזה: "התסריט הטוב ביותר הוא שישראל תדחק אותם [את כוחות מצרים] מעבר לתעלה, אך לכך תהיינה תוצאות אסטרטגיות חמורות. אין אנו רוצים התמוטטות (debacle) ערבית. ישראל [כבר] ספגה תבוסה אסטרטגית בלי קשר למה שעוד יקרה. הם אינם יכולים לספוג אבדות של שניים לאחר". לאחר התייחסות נוספת להיקף האבדות של ישראל הוסיף: "להערכתי ניצחון ישראלי במחיר גבוה, בלא אסון, הוא הדבר הטוב ביותר".⁸⁶ סאדאת הצדיק, מבחינת שיקוליה הגלובליים והאזוריים של ארצות הברית, את מעורבותה העמוקה למענו, כיוון שהוכיח את נכונותו לנטוש את האוריינטציה הסובייטית ולתת בידי האמריקאים נכס חשוב במלחמה הקרה. ניקסון היה מוכן להסתכן בהליכה על הסף עם ברית המועצות במפגן של מנהיגות גלובלית כאשר הכניס, למרות מעמדו המעורער מבית, את כוחותיו לכוננות גרעינית גבוהה כדי להציב לברז'נייב את גבולות איומיו הכוחניים. ברית המועצות הפגינה שוב את מגבלות כושר התמרון שלה ושל השפעתה. היא הצליחה אומנם לספק למצרים במהירות ציוד צבאי רב וחיוני, אך לא להביא לזירה המדינית כישורי תיווך ואמון עם כל הצדדים המעורבים. היא יכלה לתדלק את המלחמה, אך לא להפסיק אותה. בתנאים שיהיו מקובלים על מצרים ולהציע לה מוצא ממצוקתה.

86 קיסינג'ר דיבר בפגישה עם מזכיר ההגנה שלזינג'ר, סגן שר החוץ קנת' ראש, ראש המטות המשולבים תומס מורר וראש סוכנות הביון המרכזית ויליאם קולבי, בבוקרו של ה־9 באוקטובר.

Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume xxv, Arab-Israeli Crisis And War, 1973. Memorandum of Conversation, Washington, October 9, 1973, 9:40–10:25 a.m.; 11:55 a.m.–12:20 p.m.
<https://tinyurl.com/5ds5rzz8>

ישראל הוכיחה שגם בעת מצוקה צבאית ובפתחה של תקופה קשה מבחינה חברתית, פוליטית, מדינית וכלכלית,⁸⁷ היא מתפקדת בצורה טובה למדי בתחומים העיקריים ויכולה לעמוד על לוו צרכיה האסטרטגיים גם בפני לחצים אמריקאיים וסובייטיים. הרדיקלים הערבים ובראשם סוריה הוכיחו כי ניתן לשאוב אותם למלחמה, אף שזו נועדה מלכתחילה לנטרל את מעמדם, למרות שחשדו בסאדאת, בצדק, שזו כוונתו, וכי כושר הסיכול שלהם מוגבל ומתמצה במקרים רבים במטרד רבתי.

קיסינג'ר הצליח לארוג את כל אלה למתכונת שהבטיחה את עיקר הצרכים של ארצו ושל שותפיה האזוריים, הוותיקים והחדשים: ניצחון לכולם (win-win win) – לארצות הברית, לישראל ולמצרים. הוא עשה זאת כמובן על חשבון היריבים המשותפים לשלושתן: ברית המועצות, סוריה ואש"ף. הראשונה איבדה את "הלום הכתר" של המאחזים האסטרטגיים הסובייטיים שמחוץ לברית ורשה אחרי שאפשרה לסאדאת, באמצעות רכבת אווירית חסרת תקדים, לקיים את המלחמה שסילקה אותה ממעמדה. היריבים הללו איבדו את המשענת העיקרית ללחציהם על ישראל ועל ארצות הברית.

שיקוליה של ישראל

לקראת סוף המלחמה הגיעה ישראל, במחיר כבד ואחרי משגים קשים, למצב שבו יכלה מבחינה צבאית להביא חורבן על חלק ניכר מהכוחות המזוינים של מצרים, לא רק בשל מצבה הנואש של הארמיה השלישית אלא גם בשל מצוקתה של הארמיה השנייה. בפני ישראל עמדה אפשרות מפתה עד מאוד – לתקן את משקעי הכשלים בראשית המלחמה ולתת תוקף מחודש להרתעתה האסטרטגית, מן הסוג שהיה מקובל עד ראשית שנות ה-70. גולדה מאיר עמדה בפיתוי הזה.

87 בעקבות המלחמה חוותה ישראל משבר פוליטי עמוק, שהתמקד בערעור האמון בהנהגה גם בענייני הביטחון הלאומי, וכן משבר כלכלי חמור שהוליד לאובדן עשור של צמיחה במשק וזעזוע בקרב דור של ישראלים, המהדהד בחברה הישראלית גם חצי מאה אחריה.

למרות תבוסתה של סוריה והמצוקה העמוקה של הצבא המצרי, חשוב להבין גם את הגבולות של עמדת המיקוח המשופרת של ישראל בסוף המלחמה: היא יכלה לפגוע קשות בכוחות הלוחמים של מצרים, אך העליות המדיניות ובעיקר העימות הצפוי עם ארצות הברית, סכנת ההסתבכות הצבאית ושיקולי אורך הנשימה הלאומיים איזנו במידה רבה את ההישגים הצפויים, עוד לפני שמביאים בחשבון את הסיכוי להינתק ממעגל המלחמה, אם לא יתחדשו הקרבות.

בהערכת המציאות הצבאית ברובד האסטרטגי, הנושק לשיקולים הלאומיים, מעניין להקשיב להערכותיו של הקול הזהיר והספקני במטכ"ל, שהתחכך על רקע זה גם עם הממונים עליו. סגן הרמטכ"ל האלוף ישראל טל הציע אחרי תום הקרבות פרספקטיבה צבאית כוללת:

אני אומר, שלדעתי יחסי הכוחות שביבשה לא מאפשרים היום את השמדת צבאות מצרים וסוריה, ובוודאי לא את השמדת צבאות מצרים, סוריה, ירדן והכוחות הערביים מהמדינות בעלות הברית של מדינות העימות. לא ניתן להשיג הכרעה אסטרטגית כוללת, שבה מדינת ישראל מכה את כל מדינות ערב, אלא רק הכרעות אופרטיביות, שמאפשרות עמדת מיקוח יותר נוחה, או עמידה אם אין מיקוח.

טל הכין תוכנית התקפית ("מוניטין") ממערב לתעלה, הכרוכה בהבקעה של קווי ההיערכות המצריים אל עבר העורף של הארמיה השנייה ולכיוון קהיר: "פריצה של כוח משוריין על-אוגדתי בחזית צרה של שלושה ק"מ, סיבוב פונה לכיוון כביש קהיר-איסמעיליה, ומהלך התקפי להשמדה של שני שלישים מהצבא המצרי [...] בכוח של מעל ל-600 טנקים".⁸⁸ בעיניו ההישג הצבאי הצפוי מרשים אך

88 בפגישה עם ראש הממשלה ועם השר גלילי בערב ה-24 באוקטובר אמר מפקד חזית הדרום חיים בר-לב: "אילולי הפסקת האש יכולנו לגמור אותם בכמה ימים עד הסוף". בדברים המשקפים את האווירה בקרב המפקדים, כמובן לא כמענה לאפשרות מעשית, אמר גם: "מבחינה צבאית מצבנו טוב. אם תרצו, שנגיע לקהיר – נגיע". חגי צורף ומאיר בוימפלד, **יבוא יום ויפתחו את הארכיונים: ממשלת גולדה מאיר ומלחמת יום הכיפורים**, כרמל, 2022, עמ' 320–321.

אינו משנה את עמדתו נגד חידוש המלחמה, כיוון שהפירות הצבאיים אינם צפויים להיות מהפכניים, ואין הוא ממליץ על נטילת הסיכון. לדברי טל ניסה דיין שוב ושוב לחדש את הקרבות וניסה לכפות עליו, כסגן רמטכ"ל וכמפקד חזית הדרום, מהלכים שיביאו לכך. ב-29 באוקטובר הציג טל את עמדת דיין כמי "שמדבר רק במושגים של חידוש הלחימה, או המשך הלחץ על ארמיה 3 המכותרת, במגמה להפיק יתרונות טכניים וטקטיים, בלא התייחסות למטרה לאומית איזושהי". כשטל התמנה למפקד חזית הדרום הוא "מרגיש ששר הביטחון והרמטכ"ל רוצים ליצור הידרדרות שתוביל לחידוש המלחמה", ומביע חשש שהדבר נועד "לשפר את מצבם" כמעין מועד ב' לאחר תפקודם הלקוי במלחמה. הרמטכ"ל רב-אלוף דוד אלעזר לא היה שבו בכך כדיין. טל העיד על עצמו שעייב צעדים מסלימים, ואפילו דרש לקבל הנחיות דרך הרמטכ"ל והמטכ"ל וברר אם ההוראות של דיין הן על דעת הממשלה. באירוע אחד (ג'בל עתקה ב-19 בדצמבר 1973) הגיעו הדברים לעימות עם הוראת שר הביטחון לתקוף מוצב מצרי, שטל ראה בה פרובוקציה. הוא ערער בפני הרמטכ"ל ותבע, במקרה שיידחה, לערער בפני ראש הממשלה. הפעולה לא בוצעה.⁸⁹

ראש הממשלה גולדה מאיר הפגינה, לצד תקיפות בניהול המלחמה ובמהלכים המדיניים, גם ספקנות לגבי התועלת בחידוש הקרבות וחרדה מפני מה שייתפס כגילוי חולשה, אם וכאשר ישראל לא תצליח להשמיד את הארמיה השלישית ממזרח לתעלה. אלא ששיקוליה היו רחבים הרבה יותר. אף שמטבע הדברים אין עדות מוצקה בדבר המשקל היחסי בין הרכיבים ששכנעו אותה להיענות למתכונת שחילצה את מצרים ממצבה הצבאי האנוש, נראה כי מעבר לאיומים הסובייטיים, לתלות העמוקה בארצות הברית ולתשישות של צה"ל והחברה הישראלית בעקבות הזעזוע שחוללה המלחמה, עמד לנגד עיניה שיקול רב ערך נוסף: היא הבינה כי במתכונת שהציע קיסניג'ר טמונה הזדמנות היסטורית. סיכויי התממשותה

89 ישראל טל, יאיר טל, פרקים למלחמת יום הכיפורים, עמ' 703-704; 739-744; 751-777.

אומנם היו בלתי ברורים אבל משמעותה הייתה כה דרמטית, עד שנראה כי גולדה מאיר הושפעה ממנה עמוקות ולא רצתה להחמיצה. מדובר היה בסיכוי להוציא את מצרים ממעגל המלחמה. בדיעבד ידוע שהתרחיש הזה התממש והתמיד לדורות.

הסיכוי הזה נבע מן השילוב בין מצבה הנואש של מצרים ערב המלחמה בכל התחומים החשובים של הזירה הפנימית, האזורית והבינלאומית, שממנו ניסתה להיחלץ באמצעות המלחמה, לבין הגמישות המדינית המצרית כלפי ארצות הברית, שהייתה מובנית במהלך מראשיתו. כך למשל אמר סאדאת לחברי המועצה לביטחון לאומי שבוע לפני המלחמה כי "המשק הגיע לשפל המדרגה" ואינו עומד בהתחייבויות לבנקים, וכי "בעוד שלושה חודשים, בראשית 1974, למשל, לא יהיה לנו די לחם במזווה". הוא העריך שהערבים לא יסייעו עוד, באומנם שהם משלמים על אובדן ההכנסות מהתעלה "אף-על-פי שלא נלחמנו, או שלא רצינו להילחם".⁹⁰

גולדה מאיר הבינה את אופייה המהפכני של פניית סאדאת לארצות הברית, את תלותו בפטרוניתו החדשה ואת המשמעות העמוקה, בפרספקטיבה רב-דורית, של התלות הזו, מבחינת הסבירות של חידוש המלחמה עם ישראל. כשמצרים שרפה את הגשרים עם ברית המועצות לא היה עוד מי שיספק לה נשק לצבא חדש, לקראת המלחמה הבאה. אילו יכלו האמריקאים לספק כמויות דמיוניות בהתראה מיידית, הרי גם מעבר לשותפות העמוקה עם ישראל, לא הייתה להם מוטיבציה לאפשר באספקה הזו מלחמה אזורית. קיסינג'ר תיאר את ההיגיון הזה ברישומיו, בעקבות תסכולו לנוכח חתירתה של ישראל להשלים את כיתור הארמיה השלישית ב-23 באוקטובר:

נראה היה שישאל גמרה אומר לסיים את המלחמה בהשפלת מצרים. לא היה לנו כל עניין לראות בחיסולו של סאדאת כתוצאה מהתגרות ישראלית בהפסקת האש שהשגנו, שהענקנו לה את חסותנו המשותפת. אילו הייתה ישראל מעוררת פחות מכפי שהייתה עקב מאורעות השבועות האחרונים, הייתה גם היא מבינה כי מה שרצתה להשיג היה מחסל כל תקווה לדיפלומטיה

והיה חורץ את גורלה למאבק מתמיד. כי אילו נפל סאדאת, יש להניח שהיה מוחלף במנהיג קיצוני פר-סובייטי; נשק סובייטי היה משקם, בזמן נראה לעין, כוח השווה לארמיה השלישית; ובמוקדם או במאוחר הייתה מתחוללת מלחמה מצרית-ישראלית נוספת, שהייתה מעוררת מחדש את הדילמות שזה עתה התגברנו עליהן בקושי. תהליך השלום בשליטה אמריקנית היה מסתיים לפני שהחל; וכשהיה מתחדש, בעתיד שאינו נראה לעין, היה מתנהל בחסות גרועה בהרבה.⁹¹

קיצורו של דבר – הכרעת הצבא המצרי, גם אם תתאפשר למרות לחצי המעצמות, עשויה להעניק לישראל סיפוק רגשי ופירות הרתעתיים לטווח הקצר; ואילו הצטרפות למהלך האמריקאי מבטיחה סיכוי חשוב לאין שיעור בפרספקטיבה היסטורית. באותו שלב עדיין לא דובר על שלום של ממש עם ישראל – סאדאת חזר ודחה אפשרות כזו בלהט עד ערב יוזמתו ב-1977 – אך להוצאת מצרים ממעגל המלחמה משום שאינה מסוגלת לכך עוד, בתנאים הגלובליים והאזוריים החדשים, נודעת משמעות דרמטית לישראל. מדובר ברובדי העומק של התופעה, בסיכוי לכונן הרתעה אסטרטגית מסוג חדש: זו הנובעת מן העליונות האסטרטגית המופלגת של ישראל בממדים שלא היה להם אח ורע עד שנות ה-80, בשל פרישתה של המדינה הערבית החזקה והחשובה ביותר ממעגל המלחמה. הכרעתה של גולדה מאיר ושותפיה להנהגה העידה שישראל אכן הפנימה את הפרספקטיבה שקייסנינג'ר חשש כי החמיצה.

המלחמה הסתיימה אומנם באווירה ציבורית קשה בישראל, באכזבה רבתי מן המנהיגות וככאב שלא התפוגג גם שנים אחריה, אך היא פתחה את הדרך לשלום נפרד, שעמד במבחן לדורות ושלל מן הרדיקלים הערבים את המשענת העיקרית של המאבק בישראל.